

پیشینه تیزهوشان در ایران (۱۳۸۷-۱۳۴۶)

در سال ۱۳۸۷ بیش از چهل سال از شروع اجرای منطق تفکیک دانش‌آموزان برجسته و برقراری آموزش‌های ویژه برای آنها در ایران می‌گذشت. تربیت تیزهوشان در این دوره نه چندان بلند و در گذار دولت‌های مختلف، فراز و فرودهای بسیاری را به خود دیده بود. آشنایی با این سیر شاید مقدمه‌ای لازم باشد برای مرور وقایعی که در پنج سال بعدی در این حوزه اتفاق افتاد. لازم به ذکر است که منبع اصلی در تدوین این تاریخچه، تحقیقی جامع - و منتشر نشده - درباره نظام‌های آموزش تیزهوش و مسائل آن در ایران است که طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ زیر نظر دکتر احمد محبی آشتیانی انجام گرفت. این پژوهش به عنوان یکی از اسناد پشتیبان طرح تدوین سند بیست ساله آموزش و پرورش در آن زمان - که بعداً به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش منجر شد - سفارش داده شده بود.

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی

در سال تحصیلی ۴۷-۱۳۴۶، دبستان هشدار، نخستین مدرسه تیزهوشان در مقطع تحصیلی ابتدایی با ۱۴ دانش‌آموز دختر و ۶ دانش‌آموز پسر، در چهار کلاس و به صورت مختلط تشکیل شد. در سال بعد، اداره کل امور کودکان و دانش‌آموزان استثنایی در وزارت آموزش و پرورش تأسیس شد و در سال ۱۳۴۸، نخستین مدرسه استعدادهای درخشان با نام مرکز آموزش کودکان تیزهوش تحت نظر این اداره کل، کار خود را آغاز کرد. این مرکز تا سال ۱۳۵۷ با فراز و فرودهای مختلفی به فعالیت خود ادامه داد. در سال‌های ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۰ و نیز ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۴، دوره پیش‌دبستانی را نیز تحت پوشش قرار داد و از سال ۱۳۵۱، مقطع راهنمایی تحصیلی نیز به فعالیت‌های این مرکز افزوده گشت. در سال ۱۳۵۵ و بر اساس اهدافی تعیین شده، «سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان» مستقل از نظام آموزش عمومی کشور تأسیس شد. این سازمان، زیر نظر هیئت امنایی متشکل از

وزیر مشاور و دبیرکل سازمان زنان ایران، وزیر آموزش و پرورش، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، معاون نخست‌وزیر و رئیس سازمان انرژی اتمی ایران، مدیر عامل سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران، وزیر رفاه اجتماعی، وزیر علوم و آموزش عالی و هشت نفر از متخصصان امور آموزشی و فرهنگی به انتخاب دربار فعالیت می‌کرد.

مرکز آموزشی الوند، به عنوان نخستین مرکز آموزشی وابسته به این سازمان در همان سال ۱۳۵۵ آغاز به کار کرد. در سال ۱۳۵۶، دانش‌آموزان گزینش شده مناطق جنوب و شرق تهران در مرکز تهران پارس و دانش‌آموزان گزینش شده مناطق شمال و غرب تهران در مرکز الوند به تحصیل مشغول شدند. در سال ۱۳۵۷ مرکز بریانک نیز به این مجموعه افزوده شد. تعداد دانش‌آموزان گزینش شده برای تحصیل در این سه مرکز، طی سه سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷ به ترتیب ۲۷۴، ۲۸۳ و ۲۱۹ نفر دختر و پسر بود. هم‌زمان با تهران، طی همین مدت سه سال در شهر کرمان به ترتیب ۳۱، ۴۶ و ۲۳ دانش‌آموز گزینش شدند و در سال ۱۳۵۷ نیز در شهر مشهد نیز ۶۱ دانش‌آموز گزینش شدند. بدین ترتیب، در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی، تعداد دانش‌آموزانی که بر اساس اهداف تعیین شده در سه پایه اول تا سوم راهنمایی مراکز سازمان مشغول تحصیل بودند، ۹۳۸ دانش‌آموز دختر و پسر در پنج مدرسه مختلط در شهرهای تهران، کرمان و مشهد بود.

نخستین سال‌های پس از انقلاب

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بنا به نظر دولت موقت مهندس بازرگان، در سال ۱۳۵۸ سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در دفتر کودکان استثنایی وزارت آموزش و پرورش ادغام شد و مراکز کرمان و مشهد نیز منحل شدند. دانش‌آموزان تهرانی هم در دو مرکز پسرانه «علامه حلی» و دخترانه «فرزانگان» جمع شدند.

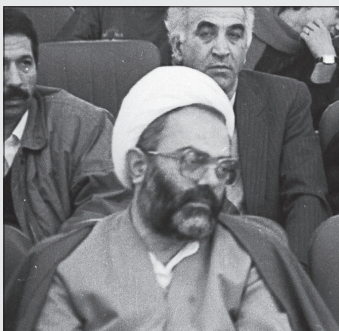
در سال ۱۳۶۱، وزیر وقت آموزش و پرورش، مرحوم علی‌اکبر پرورش، درخواست رفع ادغام سسازمان را مطرح کرد. این پیشنهاد در جلسه مورخ ۱۳۶۱/۴/۱۶ به تصویب هیئت دولت رسید، اما اقدامی عملی در این خصوص انجام نشد.

در سال ۱۳۶۲، نخستین گزینش جدید برای دو مرکز آموزشی (دخترانه و پسرانه) تهران در مقطع راهنمایی صورت گرفت. گزینش مشابهی در سال‌های ۱۳۶۳، ۱۳۶۴ و ۱۳۶۵ نیز انجام شد و در هر جنس، ۵ کلاس ۲۰ نفره از دانش‌آموزان مناطق بیست‌گانه تهران تشکیل شد.

در سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴، دانش‌آموزان گزینش شده پیش از پیروزی انقلاب با خاتمه دوره دبیرستان فارغ‌التحصیل شدند. بدین ترتیب، پیش از تاسیس سمپاد در سال ۱۳۶۶، تنها دو مرکز

آموزش تیزهوشان در تهران وجود داشت که کماکان زیر نظر دفتر کودکان استثنایی وزارت آموزش و پرورش فعالیت مشغول به کار بودند. در سال ۱۳۶۶، این دو مرکز جمعاً ۸۰۲ دانش‌آموز داشتند و هر لحظه، امکان انحلال و ادغام آنها در مدارس عادی وجود داشت.

نقطه عطف

در نیمه نخست دهه شصت، در پایان هر سال تحصیلی یک کابوس برای اولیا و مربیان مدارس تیزهوشان تکرار می‌شد: اینکه سال دیگر اصلاً مدرسه‌ای در کار نباشد. عقلای علامه‌حلی - شامل جمعی از فارغ‌التحصیلان دوره‌های قبلی و تعدادی از دبیران قدیمی آنها - برای حل این مسئله تدبیری اندیشیدند: برگزاری یک نمایشگاه. آنها که تجربه برگزاری اولین دوره‌های «سیمینار ریاضی و فیزیک» را داشتند، با کمک همه - از معلمان و دانش‌آموزان و اولیا - دست به کار شدند تا قابلیت‌های ویژه این مجموعه را معرفی کنند. حاصل چند ماه تلاش سخت در زمستان ۱۳۶۴ به نتیجه رسید.

در بهار ۱۳۶۵، مقامات مختلف کشوری و لشگری برای بازدید از نمایشگاه دعوت شدند، از جمله وزیر وقت آموزش و پرورش (آقای سید رضا اکرمی). در عکس سمت چپ وسط، حازم فریبور، از فارغ‌التحصیلان و معلمان تاثیرگذار علامه‌حلی در آن دوره، در حال دادن توضیح درباره یکی از دستگاه‌ها به وزیر وقت است.

البته این نمایشگاه در نهایت هدف خودش را برآورده کرد. یکی از بازدیدکنندگان، معاون فرهنگی و اجتماعی نخست‌وزیر وقت بود: روحانی جوانی که خودش دانش‌آموخته دکترای روان‌شناسی بود. با پیگیری‌های حجت‌الاسلام جواد اژه‌ای، یک سال بعد از خاتمه نمایشگاه علامه حلی، سرانجام سمپاد را احیا شد.

تاسیس سمپاد

پیرو جلساتی که در ماه‌های نخست سال ۱۳۶۶ با دعوت معاون وقت فرهنگی و اجتماعی نخست‌وزیر، حجت‌الاسلام دکتر جواد اژه‌ای، و با حضور مسئولان مربوط برگزار شد، پیشنهاد احیای سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان از طریق انتخاب یک هیئت امنای جدید به نخست‌وزیر

وقت ارائه شد. این پیشنهاد مورد موافقت قرار گرفت و در تاریخ ۱۳۶۶/۳/۲، هیئت امنای سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان با حکم نخست‌وزیر منصوب شدند. اعضا عبارت بودند از وزیر آموزش و پرورش، وزیر فرهنگ و آموزش عالی، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، مدیرعامل سازمان صداوسیما، معاون فرهنگی و اجتماعی نخست‌وزیر، سرپرست بنیاد مستضعفان، سرپرست سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و سه نفر از شخصیت‌های علمی و فرهنگی. بر خلاف قبل این بار سمپاد به صورت سازمانی وابسته به وزارت آموزش و پرورش تشکیل گردید.

پس از یک سال و با پیشنهاد هیئت امنای، ماده واحده تشکیل سمپاد با حمایت ریاست محترم جمهوری وقت، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، در یکصد و پنجاهمین جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۶۷/۳/۱۰) به تصویب رسید و بدین ترتیب، سازمان جایگاه مستحکم‌تری یافت.

بر اساس این مصوبه، وزیر آموزش و پرورش ریاست هیئت امنای سازمان را بر عهده گرفت. اساسنامه پیشنهادی هیئت امنای برای سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در جلسه مورخ ۱۳۶۷/۳/۲۲ به تصویب هیئت وزیران رسید. در این اساسنامه هدف سازمان شناسایی و پرورش استعدادهای درخشان در سطوح مختلف تحصیلی تعریف شده بود و در راستای نیل به این هدف، پنج وظیفه‌ی زیر را بر عهده داشت:

۱- فراهم نمودن و گسترش کلیه امکانات لازم جهت شناخت و پرورش این استعدادهای در سطوح مختلف تحصیلی و در سطح کشور

۲- پژوهش و تحقیق علمی در زمینه‌های مربوط به دانش‌آموزان سرآمد

۳- فراهم آوردن امکانات کمک‌آموزشی و مادی کافی برای دانش‌آموزان کم‌بضاعت و وابسته به خانواده‌های مستضعف، به نحوی که افراد مذکور از این جهت حداقل در ردیف متوسط دانش‌آموزان مراکز سازمان قرار گیرند

۴- تألیف و انتشار کتب و نشریات آموزشی و کمک‌آموزشی در زمینه مربوط، به منظور ارتقای سطح علمی معلمان و کارکنان و دانش‌آموزان سازمان

۵- تربیت و استخدام کارشناسان مورد نیاز و برقرار ساختن ارتباط دائم با معلمان و متخصصان امر آموزش و پرورش

طرح مجدد ادغام با آموزش و پرورش استثنایی

در آبان‌ماه سال ۱۳۶۹، که لایحه تأسیس سازمان آموزش و پرورش استثنایی از سوی دولت برای بررسی و تصویب به مجلس شورای اسلامی ارسال شده بود، تعدادی از نمایندگان مجلس پیشنهاد

ادغام سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان و سازمان آموزش و پرورش استثنایی را مطرح کردند. در جلسه مورخ ۱۳۶۸/۸/۲۸ مجلس، کلیت لایحه (شامل پیشنهاد ادغام) در شور اول به تصویب نمایندگان رسید.

طرح مجدد ادغام با آموزش و پرورش استثنایی

در آبان ماه سال ۱۳۶۸، که لایحه تأسیس سازمان آموزش و پرورش استثنایی از سوی دولت به مجلس شورای اسلامی ارسال شده بود، تعدادی از نمایندگان مجلس پیشنهاد ادغام سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان و سازمان آموزش و پرورش استثنایی را مطرح کردند. در جلسه مورخ ۱۳۶۸/۸/۲۸ مجلس، کلیات لایحه (شامل پیشنهاد ادغام) در شور اول به تصویب نمایندگان رسید. شور دوم لایحه، پس از گذشت نزدیک به سیزده ماه، در جلسه علنی مورخ ۱۳۶۹/۹/۲۱ مجلس شورای اسلامی طرح گردید. در این جلسه، پس از نطق نمایندگان موافق و مخالف، دکتر اژه‌ای به نمایندگی از دولت به دفاع از پیشنهاد حذف استعدادهای درخشان از این قانون پرداخت. این پیشنهاد به رأی گذاشته شد و با اکثریت قاطع آرا تصویب شد. بدین ترتیب، مسئله ادغام سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان و سازمان آموزش و پرورش استثنایی منتفی شد.

طرح تجمیع

ده سال بعد و در دوران دولت هفتم، مصوبه هشتاد و هشتمین جلسه مورخ ۱۳۷۹/۱۲/۱۰ شورای عالی اداری کشور در خصوص تجمیع واحدهای استانی سازمان‌های وابسته به وزارت آموزش و پرورش، به این وزارتخانه ابلاغ شد. در این مصوبه، هدف از اجرای طرح تجمیع، واگذاری امور اجرایی به واحدهای استانی و محدود نمودن وظایف حوزه‌های ستادی به امر سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی کلان و نظارت و ارزیابی برنامه‌ها اعلام گردید. بند ۶ این مصوبه، سازمان‌های آموزش و پرورش استان را مکلف به رعایت بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های تخصصی هر سازمان در بخش مربوطه نموده بود. همچنین، بند ۵ مصوبه هشتاد و نهمین جلسه مورخ ۱۳۸۰/۳/۲۳ شورای عالی اداری، وزارتخانه‌ها را مکلف کرد که با تأسیس سازمان‌های استانی، نسبت به انجام تغییرات در ساختار تشکیلات مرکزی سازمان‌هایی که واحدهای استانی آنها تجمیع می‌شود، متناسب با شرایط جدید و به نحوی که در چارچوب سیاست‌ها و برنامه‌های کلان وزارتخانه، وظیفه برنامه‌ریزی و هماهنگی و نظارت بر امور تخصصی واحدهای استانی مرتبط با خود را عهده‌دار باشند، اقدام نمایند.

یکی از وظایف و اختیارات مهم رئیس سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در آن زمان در ارتباط با انتصاب مدیران مراکز آموزشی و نمایندگان استانی استعدادهای درخشان بود. بر اساس

مصوبه شورای عالی اداری، عزل و نصب مدیران و مسئولان واحدهای استانی سازمان‌های تجمیع شده در سازمان استان، بنا به پیشنهاد رئیس سازمان استان و تأیید رئیس سازمان مرکزی و حکم رئیس سازمان استان می‌بایست صورت می‌گرفت.

در بیست و سومین جلسه مورخ ۱۳۸۱/۵/۸ هیئت امنای سازمان، با توجه به وجود برخی ابهامات در خصوص جایگاه، وظایف و اختیارات هیئت امنای سازمان مرکزی سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان، برخی از مصوبات پیشین، برگرفته از اساسنامه سازمان، مصوبات شورای عالی اداری و شورای عالی آموزش و پرورش، ابلاغیه‌های سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، بخشنامه‌های وزارتی و مصوبات هیئت امنای سمپاد، بررسی و مجدداً مورد تصویب هیئت امنای قرار گرفت. از جمله:

از آنجا که سمپاد در سطح آموزش عمومی عهده‌دار تعیین و اجرای سیاست‌های نظام و آموزش عمومی در دوره‌های تحصیلی عمومی (راهنمایی و دبیرستان) می‌باشد، عموم تصمیم‌گیری‌ها و وظایف از این دست را هیئت امنای سازمان با ریاست مقام عالی وزارت بر عهده خواهد داشت. همچنین، تعریف چگونگی اطلاق یک دانش‌آموز در دوره‌های تحصیلی مختلف به عنوان تیزهوش، نحوه و چگونگی آزمون‌ها و مراحل شناسایی این‌گونه دانش‌آموزان، توسعه و تشکیل مراکز جدید و وضع آئین‌نامه جهت احداث یا هرگونه تغییرات در اماکن آموزشی وابسته‌ی مشابه آن نیز، از وظایف هیئت امناء می‌باشد.

و نیز:

با توجه به تشکیل سازمان‌های آموزش و پرورش استان، هرگونه انتصاب یا عزل مدیران مراکز آموزشی، با پیشنهاد رئیس سازمان آموزش و پرورش استان و با موافقت ریاست سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان و با حکم رئیس سازمان آموزش و پرورش استان، با قید موافقت سازمان مرکزی سمپاد، صورت می‌پذیرد. در صورت عدم تعیین مدیر و نصب سرپرست نیز، رعایت موارد فوق ضروری است و در هر صورت، سازمان‌های استان رأساً از انتصاب یا عزل خودداری نموده و موافقت ریاست سمپاد را در این مورد لحاظ خواهند داشت.

الگوسازی

طرح تجمیع باعث شد سطح تاثیر‌گذاری سازمان بر مراکز استانی آن دستخوش تغییراتی شود. راه‌کاری که برای حفظ و انتشار بخشی از زحمات و تجارب موجود در سازمان در نظر گرفته شد، «الگوسازی» بود. با کسب موافقت هیئت امنای سازمان، ستاد مرکزی سمپاد اداره مراکز آموزشی راهنمایی، دبیرستان و پیش‌دانشگاهی شهر تهران را به عنوان مراکز الگو در دست گرفت. پیشگامی و

فرهنگ‌سازی این مراکز در حوزه‌های مختلف آموزشی، تأثیرات قابل توجهی بر سایر مراکز آموزشی استعداد‌های درخشان و گاهی بر کلیت نظام آموزش عمومی داشته است.

به عنوان دو نمونه بارز، می‌توان به پیشگامی دبیرستان‌های علامه حلی و فرزندگان تهران در اعزام تیم نماینده جمهوری اسلامی ایران به مسابقات المپیاد جهانی نجوم در سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ و نیز پیشگامی دبیرستان علامه حلی تهران در اعزام نماینده به مسابقات جهانی روبوکاپ و سپس برگزاری مسابقات ملی روباتیک دانش‌آموزی و دانشجویی روباتیک ایران با عنوان «حلی‌کاپ» اشاره کرد.

تغییرات ساختاری

با اجرای طرح تجمیع، سمپاد دچار تغییرات عمده‌ای در ساختار و شرح وظایف حوزه ستادی شد. بر اساس مصوبه‌های پیشین، تشکیلات ستاد مرکزی سازمان، شامل ۳ پست معاونت، ۸ پست مدیریت، ۲ دفتر و واحدهای استانی، جمعاً با ۱۵۳ پست ثابت و موقت تثبیت شده بود. با ابلاغ مصوبه شورای عالی اداری در خصوص تجمیع در اسفندماه سال ۱۳۷۹ و اجرای آن از سال تحصیلی بعد، پست‌های نمایندگی واحدهای استانی موجود در تشکیلات ستاد سمپاد، در قالب کارشناسی مسئول نمایندگی استعداد‌های درخشان و کارشناسی آموزشی استعداد‌های درخشان، در تشکیلات سازمان‌های آموزش و پرورش استان‌ها پیش‌بینی شد.

مشابه این تغییر، در ساختار دیگر سازمان‌های وابسته به وزارت آموزش و پرورش، از جمله سازمان آموزش و پرورش استثنایی و سازمان نهضت سوادآموزی نیز روی داد؛ با این تفاوت که نمایندگی این سازمان‌ها در هر استان، در سطح یک مدیریت در نظر گرفته شد. این تفاوت، نشان‌دهنده کاهش سطح تأثیرگذاری نمایندگی استعداد‌های درخشان در استان‌ها در مقایسه با نمایندگی‌های سایر سازمان‌های وابسته به وزارت آموزش و پرورش، در سال‌های پس از تجمیع است.

در خردادماه سال ۱۳۸۳ تشکیلات ستاد مرکزی سمپاد مورد بازنگری قرار گرفت و پس از ۱۵ درصد تعدیل، با ۲ پست معاونت، ۶ پست مدیریت، ۱ دفتر و جمعاً با اختصاص ۱۰۶ پست سازمانی ثابت و موقت، مجدداً تصویب شد.

این خلاصه‌ای بود از وضعیت سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان تا سال ۱۳۸۷.